

Stichting Ds. Visscherfonds

Meerwaarde van beperking: de gehandicapte mens als voorbeeld

Lezing door Eduard Kimman SJ, voorafgaand aan de uitreiking van de Ds. Visscherprijs 2020 in de Aula van de Radboud Universiteit Nijmegen.

Bij gelegenheid van de tweejaarlijkse toekenning van de Ds. Visscherprijs voor best gekwalificeerde dissertatie op het terrein van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, mag ik enkele woorden tot U richten. Mijn ervaringen op dit vlak zijn een ruim 12-jarig lidmaatschap van een Raad van Toezicht in een instelling voor mensen met zo'n beperking en een lidmaatschap voor de jury van de jaarlijkse Maria Regina Scholten-prijs. Die ging naar de beste scriptie op universitair of HBO-niveau over een onderwerp in die zorg liefst gerelateerd aan de geestelijke verzorging. De jury-vergaderingen waren spannend en kenden doorgaans een onverwachte uitkomst. In deze verkorte presentatie moet ik mij beperken.

Wat een mooi symbool: Nadenken en spreken over mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking in een beperkte spreektijd! We zijn noodgedwongen met weinigen bijeen om jong gepromoveerden te aanhoren over hun dissertaties over een aspect van de zorg voor mensen met een "beperking".

Waarom hebben we een aparte sociale categorie voor mensen met een beperking, alsof er andere categorieën mensen zijn die minder beperkt of zelfs onbeperkt in hun groeimogelijkheden zijn? Schept zo'n kijk op mensen met en zonder beperking geen verbazingwekkend contrast? En zouden de mensen zonder verstandelijke of lichamelijke beperking zich misschien wanen te leven in een wereld zonder grenzen, waar de bomen tot in de hemel groeien? Ik vrees van wel, maar in deze maanden van lockdown en van Covid-19 worden we eraan herinnerd dat een leven zonder beperkingen, (lichamelijke, financiële, morele, enz.), ons heeft gebracht naar hypermobiliteit, overbestedingen en consumentisme. Dat zelfbeeld van een grenzeloos kunnen heeft geleid tot een ongebreidelde levenswijze. Maar een pandemie roept ons een halt toe. Hoe nu verder? Ik ga het hebben over de sociale meerwaarde van een beperking.

Alle goede presentaties zijn opgebouwd uit drie punten.

1. De mens met een geestelijke of lichamelijke beperking in historisch perspectief. We komen uit een wereld, voor 1850, waarin handicaps verdonkeremaand werden; de beperkte mens was ‘zelig’ en werd weggestopt.

Wat telde was een volgroeid, volkomen en liefst ‘normaal’ lichaam. Uit het Canonieke Recht kan ik U vertellen dat kandidaat-priesters of kandidaat-kloosterlingen lichamelijk ‘perfect’ moesten zijn. Gebrekkigen waren niet welkom. Ergens in de 19e eeuw komt er een omslag: er komen dan instellingen zoals een blindeninstituut, een doofstommeninstituut, enz. In de 20e eeuw komen er pogingen tot integratie van zulke geïsoleerde instellingen met de omringende maatschappij. De instituten werden gesloten en maakten plaats voor de socio-woning in de wijk, het ‘rugzakje’ voor een gehandicapte leerling op de Basisschool, enz. Mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking mochten niet langer een eigenstandige sociale categorie zijn, maar moesten ‘integreren’ in een gewone wijk. Soms onder begeleiding.

2. Die opvatting, net als elk opvatting of ideaal, kan pas gerealiseerd worden als er sprake is van een verankering in het recht. Een morele emancipatie vergt voor realisatie een juridische emancipatie. Een opwaardering en later een gelijkstelling in het recht waardoor er een rechtsbasis komt voor de acceptatie van de medemens met een verstandelijke of lichamelijke beperking als een volwaardige burger. Een burger met ‘recht’ op uitzonderlijke voorzieningen, zoals een toegang tot openbaar vervoer en openbare gebouwen voor rolstoelen. Voor de totstandkoming van die rechten waren er voorvechters of emancipatoren nodig. Rolmodellen. Ik herinner mij de blinde parlementariër en latere minister van Binnenlandse Zaken David Blunkett in het Verenigd Koninkrijk; in Duitsland minister Wolfgang Schäuble in zijn rolstoel (sinds een aanslag in 1990); in Nederland mevrouw Jetta Klijnsma, in totaal 7 jaar staatssecretaris van Sociale Zaken en nu Commissaris van de Koning in Drenthe: gehandicapt vanaf haar geboorte. Deze mensen hadden zichtbare beperkingen, die niet verborgen werden gehouden zoals bij de Amerikaanse rolstoelpresident Franklin D. Roosevelt. Deze mensen hadden en hebben een enorm doorzettingsvermogen. Ze zijn de emancipatoren, de boegbeelden. Zij maken duidelijk dat het

gaat om recht, om gelijke kansen, ook bij een ongelijke startpositie. Het recht is een instrument geweest om in een eerdere eeuw de burger met verstandelijke of lichamelijke beperkingen eerst een eigen leefruimte en later, in de tweede helft van de vorige eeuw, de noodzakelijke hulpmiddelen te geven om zoveel mogelijk ‘gewoon’ te reizen en te wonen. Daardoor werd mobiliteit (fysiek en sociaal) van mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking mogelijk gemaakt. De Paralympics, in 1960 te Rome met 209 atleten begonnen, is er misschien de bekroning van geworden. Als sport en competitie grote waarden zijn in een westerse, post-industriële samenleving, dan zijn de Olympische Spelen en de Paralympics daar de uitdrukking van. Zal het zo blijven? Ik denk dat de huidige pandemie de kwetsbaarheid van onze grenzeloze, post-industriële cultuur bloot heeft gelegd.

3. Waar gaat het nu naar toe? Ik zou zeggen naar een acceptatie van de “handicap” die de pandemie ons allen oplegt. We zullen allemaal anders, beperkter, minder mobiel moeten gaan leven. De hypermobiliteit bleek grote medische risico’s met zich mee te brengen. We meenden dat we met onze hypermobiliteit wereldburgers waren. We bewoonden huizen als waren het stations: begin- en eindpunt van reizen naar school, kantoor, werkplek of vakantie, terwijl de bewoners van de sociowoning achterbleven in de woonwijken. De pandemie legt ons op thuis te blijven en van huis uit te werken. We moeten weer leren leven met de mensen in de straat waar we wonen. Autonomie - empirisch gesproken - was zoiets als ‘zelfstandigheid’ gaan betekenen: ik maak zelf uit wat ik goed vind, wat ik doe en wat ik laat. Maar wijsgerig verwijst autonomie naar het vermogen van een individu om zichzelf te besturen, om vanuit zichzelf het goede pad te vinden, om regels te vinden die geldig zouden kunnen zijn voor zichzelf en voor anderen. Dus niet zoiets als koppigheid of eigenzinnigheid. Voor de ontwikkeling van autonomie is een bedding nodig: een micro-samenleving, in een dorp of een wijk, waar ik mij schik in het tempo en de gewoonten van mijn buurt, waar ik mij vanzelf inlaat met mijn burens en waar ik een betekenisvol leven probeer te leiden: alle huizen in de buurt of wijk worden misschien een soort ‘sociowoning’.

De mens met verstandelijke en lichamelijke beperkingen zie ik dus niet langer als een uitzondering, maar als voorbeeld. De mens met beperkingen en ook de zieke (Covid-19!) mens hebben allebei behoefte aan verzorging en aan gemeenschap, waar iedereen - beperkt als we zijn - aangewezen is op een ander. Niemand leeft er geheel onafhankelijk een eigenzinnig leven. Er zijn dan geen mensen meer met beperkingen naast mensen zonder beperkingen. We zijn allen beperkt. We moeten allen onze beperkingen leren kennen. Je moet niet doen alsof alleen bejaarde mensen, zieke mensen of mensen met verstandelijke beperkingen opgezadeld zitten met een gebrek aan autonomie: we zijn er allemaal mee opgezadeld. Iedereen moet begeleid worden om te leren zelfstandige beslissingen te nemen, terwijl je rekening houdt met een ander, met de gemeenschap. Wie dat laatste ontkent, legt het accent verkeerd. Over-individualisering verdonkeremaant de gemeenschap. Je moet durven zeggen dat we allemaal wel een handicap hebben, dat we allemaal beperkt worden in ons handelen of dat we allemaal de reikwijdte van een besluit moeilijk kunnen overzien. Doe niet alsof slechts leeftijd, ziekte of een handicap tellen. De mens met beperkingen laat zien hoe we allemaal in het leven staan: in zekere zin zijn we allemaal wel 'ergens' beperkt, gehinderd door voorgeschiedenis, door hoedanigheden, door talenten, en door wat dan ook. Mensen met verstandelijke of lichamelijke beperkingen en met een zekere immobiliteit vertellen ons een echt verhaal. Ze zijn een voorbeeld voor die mensen-zonder-beperkingen meemaken met hun pseudo-perfectie en hun pseudo-mobiliteit. De zogenaamde mensen-zonder-beperkingen doen er goed aan een relatie aan te gaan met de mensen-met-beperkingen om samen te delen in het 'common good', samen op zoek te gaan naar het goede en ware leven. De jeugdige klimaatactiviste Greta Thunberg (geboren in 2003) is gediagnosticeerd met verschillende stoornissen en gedeeltelijk ook met autisme. Gehandicapt? Misschien. Wereldburger? Ja.

Eduard Kimman/23-10-2020